

ОБУШЕНКО А. Н. ОСОБЕННОСТИ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ УГОЛОВНОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА, СОДЕРЖАЩЕГО СВЕДЕНИЯ, КОТОРЫЕ ОТНОСЯТСЯ К ГОСУДАРСТВЕННОЙ ТАЙНЕ

Проанализировано действующее уголовное процессуальное законодательство Украины, регулирующее отдельные особенности осуществления уголовного судопроизводства, содержащего материалы, составляющие государственную тайну. Рассмотрены особенности допуска и доступа к материалам, которые содержат государственную тайну.

Ключевые слова: уголовное судопроизводство, государственная тайна, допуск к государственной тайне, доступ к государственной тайне.

OBUSHENKO O. M. FEATURES OF THE CRIMINAL JUSTICE SYSTEM, CONTAINING INFORMATION THAT RELATE TO THE STATE SECRET

The necessity of studies of the criminal process, containing a state secret, is grounded. It is emphasized that the rules of criminal procedure that contains information that constitutes state secrets, established in Chap. 40 of Criminal Procedural Code of Ukraine. As a general rule the use of state secrecy in criminal proceedings is the prohibition of entering this information into the judicial decisions.

It is stated that a state secret is a kind of secret information, which includes information in defence, economy, science and technology, foreign relations, national security and public order, the disclosure of which could harm the national security of Ukraine and are recognized in the manner prescribed by law, a state secret and are protected by the state.

It is emphasized that the material state secrets are stored together with the criminal proceedings. However, if the material carriers of classified information are not attached to the preliminary investigation, they will be deposited to the classified department of pre-trial investigation body.

It is emphasized that, according to the general requirements of secrecy requirement for participation in criminal proceedings, constituting a state secret is the availability of access to state secrets certain degree of privacy, and access to specific classified information and material media.

It was established that in order to maintain secrecy injured its representative, interpreter, expert, specialist, secretary of the trial, court officers are prohibited from making not only copies, but extracts from materials containing state secrets.

Suspect, their defenders and legal representatives are prohibited from making copies of materials containing state secrets, but they are allowed to make extracts from them (in order to properly prepare for defence). Such statement will be sealed by the person who was made in a way that makes it impossible to get acquainted with their contents. Familiarization of anyone except the person who made them with contents of extracts is not allowed. Extracts must be kept in compliance with the requirements of secrecy in the pre-trial or court investigation and given to the person who made them; its staff during the preliminary investigation is in the premises of the preliminary investigation, during the proceedings – in the courthouse. Bring statement outside of these premises is prohibited.

It is concluded that the regulation of criminal proceedings, containing a state secret, carried out while respecting the two equally important, albeit conflicting interests. On the one hand, the law establishes guarantees of state secrets protection since it provides access to only those investigators, prosecutors, judges and advocates who have access to state secrets and thus responsible for its disclosure. On the other hand, for these participants, as suspected, the law provides for the review of information constituting a state secret and executed without having access to it.

Keywords: criminal proceedings, state secret, access to state secrets, access to state secrets.

УДК 343.98

В. Г. ОЗАР,

ад'юнкт

Харківського національного університету внутрішніх справ

ТИПОВІ СПОСОБИ КАТУВАНЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНУ

Проаналізовано наукові думки щодо вчення про спосіб злочину як один з основних елементів криміналістичної характеристики злочинів. Запропоновано авторське визначення способу катування. На основі аналізу наукових джерел та слідчої практики розроблено класифікацію способів підготовки, безпосереднього вчинення та приховання катувань. Висвітлено способи катувань, що вчиняються спеціальними суб'єктами.

Ключові слова: криміналістична характеристика злочинів, спосіб учинення злочину, підготовка до злочину, приховування злочину, катування.

Способу вчинення злочинів у криміналістиці завжди приділялася значна увага, оскільки він виступає своєрідним «ключем» до розкриття злочинів, відбиває характерні риси особи, яка його вчинила, є визначальною ланкою у розробці окремих методик і в деяких випадках уможливує розмежування окремих видів злочинів тощо. Саме спосіб вчинення злочину є тією головною якісною характеристикою діяльності злочинця, яка найтісніше взаємопов'язана із властивостями інших елементів злочинної події [1, с. 5–6]. У дослідженні механізму злочину, передбаченого ст. 127 КК України («Катування»), особливо в аспекті формування методики розслідування цього делікту, неабияке значення має вивчення способів учинення вказаних злочинів та розробка їх класифікації.

Криміналістичне розуміння способу вчинення злочину, як широка форма його розуміння, формується з використанням повного вичерпного переліку різновидів способів, їх докладною конкретизацією. Пізнання способу вчинення злочину, як вказує В. О. Образцов, можна розглядати як метод практичної діяльності, як один із шляхів установлення істини за принципом «від способу вчинення злочину до його розкриття» [2, с. 43]. У поняття «спосіб злочину» в криміналістиці включаються не тільки дії щодо його вчинення, але й дії з підготовки та маскуванню злочину. Такий підхід дозволяє з усією повнотою розкривати механізми вчинення злочинів окремих видів, що має велике значення у формуванні рекомендацій для їх розслідування [3, с. 24].

Питання щодо визначення способів учинення катувань до цього часу не знайшли належного відображення у вітчизняній криміналістичній літературі, лише деякі дані про них згадуються у наукових джерелах [4, с. 102]. Отже, **метою** цієї статті є визначення поняття способу катування, розроблення класифікації способів учинення катувань.

На підставі цього можна запропонувати під способом учинення злочину, передбаченого ст. 127 КК України, розуміти систему умисних дій, що складаються із підготовки, вчинення та приховання злочину, спрямованого на заподіяння сильного фізичного болю чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій, які мають на меті примушення потерпілого до вчинення певних дій або утримання від їх учинення, покарання, залякування, дискримінацію особи.

Для повного розкриття всіх існуючих способів учинення катувань та розроблення на їх

основі типових моделей розслідування потрібно звернутися до їх класифікації.

З числа досліджених наукових праць, присвячених цьому питанню, найбільш імпонує класифікація способів умисного заподіяння тілесних ушкоджень, запропонована С. О. Сафроновим, адже вона максимально наближена та споріднена за ознаками складу злочину, передбаченого ст. 127 КК України. В межах цієї категорії вчений розподілив способи за такими критеріями: за формою діяння; за методом дії; за методом впливу; за характером виду травматичного впливу на організм людини [5, с. 23–24].

З урахуванням наведених вище позицій науковців та результатів узагальнення матеріалів судово-слідчої практики під час розроблення класифікації способів учинення катувань треба, по-перше, розглянути способи як повноструктурний комплекс дій (підготовка, здійснення, приховання злочину) і розкрити особливості кожної стадії. По-друге, треба врахувати способи та мету вчинення катування, вказані у диспозиції ст. 127 КК України.

Так, приділивши увагу елементам повноструктурної класифікації, детальніше дослідимо кожен його етап у змісті способу вчинення злочину з метою встановлення певних криміналістичних особливостей.

Підготовка до злочину. До вказаної стадії, як свідчить вивчення судової та слідчої практики, належать дії, пов'язані з підготовленням знарядь та засобів злочину (46%), підшукуванням співучасників (36%), створенням сприятливих умов для вчинення злочину (80%).

У переважній кількості вивчених кримінальних проваджень *підготовлення знарядь та засобів злочину* здійснюється зловмисниками з метою обмеження пересування потерпілого та безпосереднього їх використання під час катувань. Засобами виступають предмети побутового (дріт, меблі, пакет), сільськогосподарського (мішок, мотузка, ланцюг) та спеціального призначення (кайдани, спорядження тощо), а також автотранспортні засоби, облаштовані для утримання потерпілого приміщення. Знаряддя безпосередньо використовуються для завдання нестерпного фізичного болю або моральних страждань. Перевага в більшості випадків віддається підручним предметам побутово-господарського призначення без внесення в них конструктивних змін (праска, паяльник, пила, бокорізи та ін.). У менш розповсюджених ситуаціях зловмисник на стадії підготовки вдається до внесення у знаряддя незначних конструкційних змін (порушення ізоляції дротів,

демонування захисних накладок на ріжучі прилади тощо). Також зустрічаються епізоди створення знарядь катування, принцип дії яких співпадає з призначенням середньовічних аналогів дуби, тісної клітки тощо. Зауважимо, що створення таких знарядь або комплексів пояснюється використанням катувань як довгострокової злочинної діяльності членів організованих злочинних угруповань, недобросовісних працівників правоохоронних органів для отримання певного роду інформації або покарання потерпілих осіб. Одним із прикладів використання таких знарядь є пристосування палиці, що закріплювалася між двох столів або у міжкімнатному дверному проході одного з кабінетів відділу карного розшуку. Потерпілу особу зв'язували та підвішували під руки або під коліна на палицю. Протягом висіння деякий час в одному з таких положень особі одягали на голову протигаз та обмежували доступ кисню. Внаслідок завданого нестерпного фізичного болю потерпіла особа надавала показання проти себе та підписувала сфабриковані матеріали провадження [6].

Підшукування співучасників зумовлювалося певною метою: а) додаткова фізична допомога у реалізації насильницьких дій, наприклад подолання опору потерпілого; транспортування до місця вчинення катування; б) виконання дій з догляду особи (якщо вона утримується у спеціальному приміщенні); в) спостереження за обстановкою, в якій вчиняється катування, з подальшим інформуванням про появу сторонніх осіб; г) здійснення протидії розслідуванню факту вчинення катування (встановлення корумпованих зв'язків з органами влади).

Підшукування співучасників як співвиконавців та пособників здійснюється за місцем роботи (виконання спільних службових завдань), у колі знайомих і родинних зв'язків. Нерідко особи, які підшукують співучасників, для заручення їхньою підтримкою вдаються до обіцянок матеріальної винагороди, кар'єрного росту, надання різних послуг, шантажу тощо.

Нарешті, під час підготовки до здійснення катування злочинці намагаються максимально створити сприятливі умови, що ускладнюють можливість доказування їхньої вини під час досудового слідства. Головні заходи, що вживаються злочинцями, зводяться до таких:

1. Ізолювання особи, щодо якої у подальшому будуть вчинятися насильницькі дії, від свідків та очевидців. Це здійснюється кількома розповсюдженими способами: а) шляхом фізичного захоплення або обмеження свободи пе-

ресування особи; б) заманюванням особи у приміщення, де мешкають зловмисники, або у малолюдні місця (недобудовані або покинуті промислові чи господарські споруди, парки, сквери тощо); в) проникненням безпосередньо до місця проживання потерпілої особи як шляхом пошкодження замикальних пристроїв, так і шляхом обману.

2. Вибір обстановки місця та часу здійснення катування. Задля цього злочинці підшукують найбільш віддалені від житлових районів місця, орендують на невизначений строк житлові приміщення тощо. Переміщення потерпілої особи проводиться тільки в темну добу з використанням невідомого їй маршруту.

3. Фальсифікація службових документів, на підставі яких потерпіла особа утримується у спеціальних приміщеннях правоохоронних органів, установ виконання покарань, у медичних закладах.

4. Заходи, пов'язані з маскуванням зовнішності зловмисників та обмеженням зорового сприйняття потерпілою особою обстановки, в якій вчиняється злочин. До них також можна віднести маскування засобів, за допомогою яких реалізуються злочинні дії, наприклад демонування держаних реєстраційних номерів із автотранспортних засобів, зміна імен, які використовують злочинці, імітація акценту тощо.

Стадія безпосереднього катування є визначальним елементом способу досліджуваного злочину, саме він у матеріальному середовищі відображає криміналістично значущу інформацію про механізм його вчинення, дозволяє встановити кореляційні зв'язки між подією і особами злочинця й потерпілого та обстановкою злочину.

Спосіб учинення злочину на стадії реалізації дій детермінований чергою факторів об'єктивного та суб'єктивного впливу. Так, об'єктивними факторами виступають умови оточуючого середовища, в яких здійснюється злочин, а до суб'єктивних чинників належить психічно-емоціональне ставлення виконавця до події.

Застосовуючи такі категорії до досліджуваного злочину, пояснимо, що об'єктивними факторами, які впливають на формування способу, є особливості та умови просторово-часового середовища, до яких належать: а) місце, де здійснюється катування (житлова квартира, службовий кабінет, відкрита місцевість, покинуте приміщення, підвал); б) час та день, що обирається злочинцем відповідно до місця вчинення злочину та умов, які сприятимуть

злочинній діяльності; в) предмети, що можуть бути використані як знаряддя катування в умовах місцевості та обстановки (наявність спеціальних засобів, побутових предметів та ін.); г) присутність співвиконавців, спостерігачів (члени родини, знайомі, колеги тощо).

До суб'єктивних факторів, якими обумовлюється форма здійснення катування, відноситься, у першу чергу, мета, з якою застосовується катування (отримання інформації, покарання, залякування, дискримінація). Саме за метою визначаються: по-перше, засоби та прийоми впливу на потерпілого; по-друге, інтенсивність фізичного або психічного насильства; по-третє, ступінь та межі досягнення необхідних злочинних результатів і наслідків. У цьому контексті розглядається наявність в особи злочинця професійних навичок і досвіду вчинення насильницьких дій (наявність судимості, служба у правоохоронних органах та ін.). Нарешті, суттєве значення, що впливає на специфіку насильницької діяльності, відіграє зв'язок між злочинцем і потерпілою особою (віктимологічний фактор) та психологічне ставлення кожного з них до жорстоких дій та наслідків.

Приховання злочину. За визначенням Р. С. Белкіна, приховання злочину – це діяльність, спрямована на ускладнення розслідування шляхом приховування, знищення, маскуванню слідів злочину і злочинця та їх носіїв [7, с. 234]. Уточнюючи це визначення, М. В. Даньшин наголошує на тому, що приховування злочину є не простою сумою чи деяким комплексом поведінкових актів, а певною цілісною структурою поведінки, що являє собою динамічну систему взаємозалежних елементів, поведінкових актів, реалізація якої спрямована на підготовку і вчинення дій з приховування злочину [8, с. 6]. Узгалення слідчої практики за злочинами, передбаченими ст. 127 КК України, дозволяє зауважити, що ця стадія мала розповсюдження у тих ситуаціях, коли, по-перше, внаслідок катування потерпілому завдавалися тяжкі тілесні ушкодження або смерть, а по-друге, коли такі дії проводилися службовими особами правоохоронних органів стосовно підозрюваних осіб.

У таких випадках дії особи зводяться до приховання факту вчинення катувань шляхом: а) здійснення заходів щодо знищення слідів на місці безпосереднього вчинення катування; б) застосування прийомів інсценування нещасного випадку або вчинення потерпілим активного опору правоохоронним органам під час затримання, втечі тощо; в) насильницького тримання в обумовленому місці до моменту

зникнення слідів катування на тілі потерпілого; г) висловлення погроз у бік потерпілого або його родичів у разі викриття події катування; г) використання корупційних зв'язків у медичних установах та органах місцевої влади.

У тих випадках, коли злочинець передбачає, що внаслідок вчинення катування може наступити смерть потерпілого, дії з подальшого приховання злочину та його слідів можуть здійснюватися зловмисниками на стадії підготовки. Наприклад, підшукування місця поховання трупа, викопування могили, збирання засобів для спалення тіла, отримання згоди від осіб і домовленість з ними про отримання фальсифікованого судово-медичного висновку про дослідження трупа та інше.

Таким чином, аналіз об'єктивних та суб'єктивних факторів злочинної діяльності, спрямованої на здійснення катувань, дає підстави запропонувати типову класифікацію способів їх вчинення, а саме:

1. За метою:

а) катування з метою примушування вчинити дії, що суперечать волі потерпілого. Активні дії зловмисників зводяться до вимог надати будь-які відомості, якими володіє потерпілий (наприклад, повідомити місце схованки грошових коштів, вказати місцезнаходження певної особи, надати чи підписати заяву або протокол допиту в рамках кримінального провадження тощо);

б) покарання або залякування потерпілого. Ці способи умовно можна поділити на способи катувань, що використовуються посадовими особами, та способи, які використовують загальні суб'єкти злочину. Перші способи здебільшого ґрунтуються на адміністративно-дисциплінарних мотивах, використовуються у пенітенціарних закладах як превентивний інструмент для підтримання внутрішнього режиму та запобігання його порушенням. Вибір другої групи способів катування обумовлюється мотивом, обстановкою та внутрішніми установками злочинця. Найчастіше вони використовуються як реакція на протизаконні чи аморальні дії потерпілих осіб та дії, що завдають моральної шкоди через поширення компрометуючої інформації, розголошення таємних відомостей тощо. Однією із закономірностей таких способів є те, що вони в більшості ситуацій вчиняються у стані сильного алкогольного сп'яніння (83 %) та в моменти сильного емоціонального переживання (25 %);

в) катування, що вчиняються з метою расової, релігійної чи національної дискримінації.

2. За мотивом: а) способи, спрямовані на досягнення особистих інтересів; б) способи, спрямовані на досягнення потреб інших (третіх) осіб; в) способи, спрямовані на досягнення інтересів службової діяльності.

3. За методами впливу та формою діяльності:

3.1. Фізичні способи катування: а) нанесення тілесних пошкоджень кінцівками (руками, ногами); б) нанесення тілесних пошкоджень тупими предметами (молотком, палицею); в) нанесення тілесних пошкоджень гострими предметами (відрізання частин тіла, різання, свердління, проколювання); г) больовий вплив на чуттєві ділянки тіла шляхом їх стискання.

3.2. Термічні способи: а) розташування ділянки тіла потерпілого над відкритим джерелом вогню (над вогнищем, кухонною плитою, запальничкою); б) піднесення до тіла розпечених предметів (праски, паяльника, кочерги, недопалка цигарки); в) штучне створення умов, термічно небезпечних для життя та здоров'я людини (занурення частин тіла у воду в момент її кипіння або, навпаки, в холодну воду за температури нижче нуля, спрямування струменя пари на відкриту ділянку тіла).

3.3. Електричні способи: а) катування джерелом току постійної напруги (електрошок, динамо-пристрій); б) катування джерелом току перемінної напруги (оголені дроти побутових або промислових електричних приладів).

3.4. Способи катування шляхом удушення: а) занурення голови у рідке середовище; б) одягнення на голову пакетів інших предметів; в) перекриття дихальних шляхів; г) отруєння промисловими та спеціальними газовими сумішами.

3.5. Способи сексуальних катувань: а) задоволення статевої пристрасті неприродним шляхом або з використанням садистських збочень; б) штучне запобігання настанню оргазму; в) примушення потерпілого до спостереження згвалтування його близьких родичів.

3.6. Психофізіологічні способи: а) насильницьке позбавлення сну; б) позбавлення харчування; в) позбавлення можливості виведення з організму продуктів життєдіяльності.

3.7. Звуко-світлові та магнітно-резонансні способи: а) нестерпний вплив гучного звуку на органи слуху; б) нестерпний вплив джерел світла або випромінювання на органи зору; в) вплив на організм особи за допомогою магнітних імпульсів; г) використання низькочастотного обладнання.

3.8. Введення в організм людини речовин та ін'єкцій: а) катування питною водою або

отруйними речовинами; б) ін'єкції медичних препаратів чи отруйних речовин, що викликають больові відчуття; в) ін'єкції наркотичних речовин для розвитку в особи синдрому «наркотичного голодування»; г) «повітряні» ін'єкції у кровоносні судини людини.

4. Залежно від безпосереднього впливу на потерпілого: а) катування, що безпосередньо виконує людина; б) безпосередній вплив на особу здійснює тварина; в) під час катування використовується спеціальний пристрій або засіб.

5. За часом настання наслідків: а) способи, що ініціюють фізичний біль або страждання під час вчинення дій; б) способи, що ініціюють страждання через деякий час.

6. За видом наслідків: а) не смертельні способи, що не призводять до настання тяжких наслідків; б) не смертельні способи, які призводять до настання тяжких наслідків для здоров'я (каліцтво, інвалідність); в) способи, що призводять до смерті потерпілого (інквізиційні).

З досліджених матеріалів судової практики вбачається, що способи примушення до надання показань з мотивів особистої зацікавленості та виконання службової діяльності осіб-зловмисників відрізняються між собою за ступенем жорстокості, інтенсивністю завдання больових відчуттів, використання різноманітних засобів та знарядь катування.

Так, працівники правоохоронних органів у 65 % випадків використовують одні й ті самі способи примушення осіб до надання ними показань. Дії мають досить організований характер та виконуються за відпрацьованим алгоритмом. Так, якщо є сумніви про те, що саме ця особа вчинила злочин, зловмисники на шляху прямування до безпосереднього місця вчинення катування (приміщення правоохоронного органу) здійснюють психічний вплив на особу шляхом погроз завдання їй (близьким родичам) фізичних страждань, якщо вона не надасть певну інформацію або не визнає себе винною. Таким чином, з одного боку, вживаються заходи психічного впливу з пригнічення волі особи та нав'язування їй безвихідної ситуації, в якій вона опинилася, а з іншого, здійснюються заходи (розвідка), спрямовані на з'ясування поінформованості особи про події, в яких вона брала участь, або відомі їй дані. У разі незгоди потерпілої особи виконувати вимоги з надання показань, визнання вини до неї застосовуються прямі способи впливу, які в переважній кількості ситуацій зводяться до

завдання побоїв кінцівками або твердими предметами (87 %), ураження електрострумом (5 %), застосування засобів сльозоточивої та дратівливої дії (3 %), створення больових відчуттів шляхом контактування тіла потерпілого з гарячими предметами (3 %) (недопалки, праски, паяльники тощо), гострими предметами (2 %) (канцелярське шило, цвяхи, голки тощо).

З опосередкованих (непрямих) способів впливу найпоширенішими є насильницьке обмеження свободи переміщення (приковування кайданами, зв'язування мотузкою, перебування у підвішеному стані тощо); вчинення розправи з боку ув'язнених тощо. При цьому затримання особи процесуально не оформлюється. Весь час особа перебуває у службовому кабінеті разом із працівником правоохоронного органу.

Зазначимо, що типовими умовами припинення катувань є виконання всіх дій потерпілою особою (надання показань, визнання вини), погодження на співпрацю з правоохоронними органами та замовчування факту застосування до неї службовими особами протиправних методів розслідування.

На відміну від катувань із службових мотивів примушення потерпілих до вчинення дій в особистих інтересах відрізняється тим, що злочинці діють у більшості випадків спонтанно та інтуїтивно. Домінують ситуації, коли злочинці під різними приводами заманюють або викрадають потерпілих до покинутих приміщень або відлюдних місць. Також зустрічаються випадки вчинення катувань за місцем проживання потерпілих, але, як правило, вони мають місце, коли потерпіла особа проживає сама. Способи вчинення катувань, як правило, обираються на місці вчинення дій. З огляду на обстановку та обставини, зловмисники практично у всіх випадках розпочинають свої дії з нанесення побоїв кінцівками у різні частини тіла. Якщо це не дає бажаних результатів, потерпілого продовжують катувати із застосуванням предметів, що були знайдені на місцевості (палки, гілки дерев, камені), знярядь побутово-господарського призначення (молоток, пила), холодною або вогнепальною зброєю.

У квартирах або будинках, де мешкає потерпілий, застосовують способи катування, що не призводять до анатомічних порушень тіла, це короткочасне обмеження доступу кисню (занурення голови у воду, натягнення на голову пакета, перекриття дихальних отворів). Досить поширеними способами також є використання нагрівальних приладів (праски, паяльника, га-

зової або електричної плити), статеві приниження (введення предметів до статевих органів, прямої кишки тощо).

Під час катувань, вчинених із мотивів помсти, нерідко до потерпілої особи застосовують способи катування, аналогічні тим насильницьким діям, які вона скоїла раніше. За таких обставин зловмисники не вживають заходів з маскуванню своєї зовнішності, адже потерпілий, який, як правило, раніше вчинив злочин, не звертається до правоохоронних органів. Про такі випадки працівникам міліції стає відомо зі звернень до лікарень (у разі заподіяння потерпілому тяжких тілесних ушкоджень) або із заяв свідків чи родичів потерпілого.

Додамо, що в сучасних умовах актуальними стають способи катування, основані на політичному підґрунті, коли особа піддається фізичним і моральним стражданням внаслідок активної політичної та ідеологічної роботи. Яскравими свідченнями цього є події, що відбувалися на початку 2014 р., коли викрадалися найактивніші члени громадських рухів з метою покарання за свою політичну діяльність. Характерними особливостями їх є завдання тяжких тілесних ушкоджень, наприклад, шляхом нанесення побоїв, відрізання або наскрізного проколювання частин тіла, кінцівок. Катуванням завжди передують викрадення потерпілого. У вчиненні злочину беруть участь двоє або більше осіб. Після здійснення катувань потерпілого залишають у небезпечному для здоров'я стані на місці події або відвозять із закритими очима у відлюдні місця і там полишають. Нерідкі випадки, коли до особи застосовують катування, внаслідок яких настає смерть. За таких умов злочинці вживають заходів із приховання слідів злочину або маскуванню їх з подальшим інсценуванням нещасного випадку.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що запропонована класифікація типових способів катувань, на нашу думку, достатньо повно відображає структурно-логічну систему пов'язаних між собою груп елементів, що можуть існувати у різних варіаціях залежно від ситуативних чинників, внутрішніх установок злочинця, наявного арсеналу засобів, які він застосовує, та психофізіологічного ставлення до них особи, яка піддається таким діям. Спосіб учинення катування є ключовим елементом криміналістичної характеристики цього виду злочинів, яка, у свою чергу, має бути інформаційною основою відповідної окремої криміналістичної методики розслідування.

Список використаних джерел

1. Весельський В. К. Сучасні можливості використання даних про спосіб вчинення злочину в боротьбі зі злочинністю : [навч. посіб.] / В. К. Весельський, С. М. Зав'ялов, В. В. Пясковський. – Київ : КНТ, 2009. – 160 с.
2. Криміналістика : [учебник] / под ред. В. А. Образцова. – М. : Юристъ, 1997. – 760 с.
3. Волобуєв А. Ф. Розслідування і попередження розкрадань майна у сфері підприємництва : [навч. посіб.] / А. Ф. Волобуєв ; за ред. проф. О. М. Бандурки. – Харків : Рубікон, 2000. – 272 с.
4. Організація розслідування окремих видів злочинів : [навч. посіб.] / [А. Ф. Волобуєв, О. Є. Користін, Р. Л. Степанюк та ін.] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2010. – 568 с. – (Б-ка слідства та дізнання).
5. Сафронов С. О. Методика розслідування умисного заподіяння тяжких і середньої тяжкості тілесних ушкоджень : [навч.-практ. посіб.] / С. О. Сафронов. – Харків : САМ, 2003. – 175 с.
6. Архів Богунського районного суду м. Житомира, спр. № 1-3\2010-2010 р., т. 1, 250 арк.
7. Белкин Р. С. Курс криміналістики : в 3 т. Т. 3 : Криміналістические средства, приемы и рекомендации / Р. С. Белкин. – М. : Юристъ, 1997. – 480 с.
8. Даньшин М. В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Даньшин Максим Валерійович. – Харків, 2000. – 19 с.

Надійшла до редколегії 18.09.2014

ОЗАР В. Г. ТИПИЧНЫЕ СПОСОБЫ КАК ЭЛЕМЕНТ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРЕСТУПЛЕНИЯ

Проанализированы научные мнения относительно учения о способе преступления как одном из основных элементов криминалистической характеристики преступлений. Предложено авторское определение способа пыток. На основе анализа научных источников и следственной практики разработана классификация способов подготовки, непосредственного совершения и сокрытия пыток. Выделены способы пыток, совершаемых специальными субъектами.

Ключевые слова: криминалистическая характеристика преступлений, способ совершения преступления, подготовка к преступлению, сокрытие преступления, пытки.

OZAR V. G. TYPICAL METHODS OF TORTURE AS A CRIMINAL CHARACTERISTIC ELEMENT OF THE CRIMES

The article analyzes the opinions of scientists about the concept and importance of the method of a crime as one of the basic elements of criminal characteristics. There is proposed an author's definition method of a torture. Thus, under the method of committing a crime, specified in the Art. 127 of the Criminal Code of Ukraine, it is proposed to understand the system of deliberate actions, consisting of preparation, committing and concealing crimes directed at the infliction of severe physical pain or mental suffering by beatings, torture or other acts of violence with the aim of forcing the victim to perform certain actions or refrain from their commitment, punishment, intimidation, discrimination of a person.

There are also pointed out the objective and subjective factors, which influence the choice of a method of torture. Objective factors are the environmental conditions in which the crime is committed and subjective factors are related to mental and emotional attitude of the performer to the event.

Based on the analysis of scientific sources and investigative practices there are given techniques and operations for preparation of torture, a classification of direct methods to commit and conceal torture is developed.

Classification of methods of torture is carried out on such grounds as the purpose of committing a crime, motives for the crime, methods of influence and form of activity, time of consequences of the crime, as well as dependings on the direct or indirect effects on the victim.

There is indicated that the concealment of the crime occurs by an action, which are directed to conceal the fact of torture as well as the further action of concealment of the crime and its traces.

Keywords: criminal characteristics of the crimes, method of committing a crime, preparation for a crime, concealing the crime, torture.